

HAHMO 4-HAVAINNOINTILOMAKE PÄIVÄKODISSA

Tanja Rissanen

Opinnäytetyö
Lokakuu 2007

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaali- ja terveysala, Toimintaterapian koulutusohjelma

Tekijä(t) RISSANEN, Tanja	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 48	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi HAHMO 4-HAVAINNOINTILOMAKE PÄIVÄHOIDOSSA		
Koulutusohjelma Toimintaterapian koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) RITSILÄ, Jaana, HIEKKATAIPALE, Anitta, KERVOLA-JANATUINEN, Sanna		
Toimeksiantaja(t) TOI HAHMO Ay		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni tarkoitus oli tarkastella HAHMO 4-havainnointilomakkeen toimivuutta päivähoitossa. Opinnäytetyön tilaajana toimi TOI HAHMO Ay. Yhteistyöpäiväkotina opinnäytetyössäni toimi Päiväkoti Pilvilinna. HAHMO 4-lomakkeen avulla havainnoidaan 4-vuotiaan lapsen hahmottamisen, hienomotoriikan ja karkeamotoriikan taitoja. Lomakkeesta saatuja tietoja on tarkoitus käyttää hyväksi päivähoitossa yksilöllisen toiminnan suunnittelussa. Toteutin opinnäytetyöni työelämän kehittämisprojektina.</p> <p>Opinnäytetyöni teoriaosa pohjautuu Anne C. Moseyn kehitykselliseen viitekehykseen ja tietoon lapsen kehityksestä. Erityisesti perehdyin hahmottamisen, hienomotoriikan ja karkeamotoriikan kehittymiseen, sekä 4-vuotiaan taitoihin. Yhteistyö päiväkodin kanssa alkoi yhden ryhmän henkilökunnan perehdyttämisellä HAHMO 4-havainnointilomakkeen käyttämiseen, jonka jälkeen toimitin HAHMO 4-havainnointilomakkeet päiväkotiin. Henkilökunta havainnoi ryhmän 4-vuotiaat lapset lomakkeiden avulla. Henkilökunnan mielipiteiden kartuttamiseksi tein kyselylomakkeen HAHMO 4-havainnointilomakkeen toimivuudesta. Kirjasin opinnäytetyöhöni henkilökunnan mielipiteet HAHMO 4-havainnointilomakkeen käyttämisestä. Henkilökunnan mielipiteen lisäksi käytin toimivuuden analysoinnissa apuna lapsille tehtyjä havaintoja.</p> <p>Henkilökunnan mielestä HAHMO 4-havainnointilomake oli helppo ottaa käyttöön, täyttäminen oli helppoa, lomakkeen ulkoasu oli selkeä ja tehtävissä annetut ohjeet helposti ymmärrettäviä. Lomakkeen havainnoista koettiin olevan hyötyä lapsen kehityksen tukemisessa. Päiväkodin henkilökunnan mielipiteiden pohjalta muodostin kehitysehdotuksia, joiden avulla HAHMO 4-lomakkeen toimivuutta voitaisiin kehittää. Toimeksiantajani muokkasivat HAHMO 4-havainnointilomaketta tekemiäni havaintojen perusteella.</p>		
Avainsanat (asiasanat) HAHMO 4-havainnointilomake, 4-vuotias, Anne Cronin Moseyn kehityksellinen viitekehys, päiväkoti, TOI HAHMO		
Muut tiedot		

Date

29.9.2007

Author(s) RISSANEN, Tanja	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 48	Language suomi
	Confidential ☐ Until _____	
Title HAHMO 4-OBSERVATION FORM AT DAY CARE		
Degree Programme The Degree of Rehabilitation, Occupational Therapy		
Tutor(s) RITSILÄ, Jaana, HIEKKATAIPALE, Anitta, KERVOLA-JANATUINEN, Sanna		
Assigned by TOI HAHMO Ay		
Abstract <p>The aim of this thesis was to analyse HAHMO 4-observation form functionality at day care. This thesis is assigned by TOI HAHMO Ay. The thesis was carried out in co-operation with day care center Pilvilinna. By the aid of HAHMO 4-observation form is to observe four year old children perceive, fine- and gross motor skills. The information that form gives is aim to be used as planning of individual action at day care. This thesis was developing project of working life.</p> <p>The thesis is based on theory of Anne C. Mosey developmental frame of reference and knowledge in development of child. I specially orientated in perceive, fine- and gross motor development and skills of four year old child. Co-operation with day care started when I induct group of personnel how to use HAHMO 4-observation form. After I delivered HAHMO 4-observation forms to the day care group. Personnel in day care observed four year old child using HAHMO 4-observation forms. I made the questionnaire to get personnel view of functionality from HAHMO 4-observation form. I registered personnel view of HAHMO 4observation form at this thesis. I also used observation that was made to children when I analysed functionality of HAHMO 4-observation form.</p> <p>Day care personnel views were that it was easy to begin to use HAHMO 4-observation form. The forms outfit was clear and directions in tasks were easy to understand. Personnel thought that observations that were made with HAHMO 4-observation form were useful to support child's development. I made some advices to help develop HAHMO 4-observation form by using personnel views of the form. TOI HAHMO Ay is planned to adapt HAHMO 4-observation form considering those advices.</p>		
Keywords HAHMO 4-,4 year older, Anne Cronin Mosey, TOI HAHMO, day care		
Miscellaneous		

KUVAILULEHTI

DESCRIPTION

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 OPINNÄYTETYÖ TYÖELÄMÄN KEHITTÄMISPROJEKTINA	5
3 ANNE CRONIN MOSEYN KEHITYKSELLINEN VIITEKEHYS	10
4 MOTORIIKAN KEHITYS.....	13
4.1 Karkeamotoriikka.....	14
4.2 Hienomotoriikka	16
4.3 Hahmottaminen	18
5 4-VUOTIAAN KEHITYS JA HAHMO 4-LOMAKE	19
5.1 4-vuotiaan karkeamotoriikka	20
5.1.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava karkeamotoriikka	21
5.2 4-vuotiaan hienomotoriikka	22
5.2.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava hienomotoriikka	22
5.3 4-vuotiaan hahmottaminen	22
5.3.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava hahmottaminen	23
6 HAHMO 4-LOMAKE	23
7 HAHMO 4-LOMAKKEEN TOIMIVUUS	24
8 KEHITYSEHDOTUKSIA.....	31
9 TULOSTEN LUOTETTAVUUS	32
10 POHDINTA.....	35

LÄHTEET	40
Liite 1. Lupakysely lasten vanhemmille.....	43
Liite 2. KYSELYLOMAKE PÄIVÄHOIDON TYÖNTEKIJÖILLE	44
Liite 3. Käden otteita.....	47
Liite 4 Kynäotteet	48

1 JOHDANTO

Toteutan opinnäytetyöni työelämän kehittämisprojektina. Tarkoitukseni on käsitellä HAHMO 4-havainnointilomakkeen toimivuutta päiväkodissa. Opinnäytetyöni alussa kuvaan työelämän kehittämisprojektin vaiheita. Tämän jälkeen kerron Anne Cronin Moseyn kehityksellisestä viitekehyksestä, joka on teoriapohjana opinnäytetyössäni. Opinnäytetyöni tietoperusta pohjautuu lapsen kehitykseen, jonka erittelen HAHMO 4-lomakkeen mukaisesti karkeamotoriikkaan, hienomotoriikkaan ja hahmottamiseen. Erityisesti paneudun neljävuotiaan taitoihin. Lapsen kehitystä tarkasteltuani paneudun HAHMO 4-havainnointilomakkeeseen ja päiväkodin henkilökunnan mielipiteisiin HAHMO 4-havainnointilomakkeen toimivuudesta. Lopuksi teen kehitysehdotuksia HAHMO 4-lomakkeen toimivuuden parantamiseksi.

HAHMO 4-havainnointilomake on syntynyt Anitta Hiekkataipaleen ja Sanna Kervola-Janatuisen Jyväskylän ammattikorkeakoulun Toimintaterapian koulutusohjelman opinnäytetyönä. Ennen toimintaterapeutin opintoja he olivat molemmat työskennelleet päiväkodeissa ja näkivät tarpeelliseksi tuottaa apuvälineen lasten varhaiseen havainnointiin päivähoidossa. Hiekkataipale ja Kervola-Janatuinen olivat huomanneet, että lasten arviointiin ja havainnointiin on valmiita apuvälineitä, mutta ne on suunnattu 5-vuotiaille ja erityisesti esikouluikäisille lapsille. He kuitenkin näkivät varhaisen havainnoinnin tärkeyden ja halusivat tuottaa havainnointilomakkeen 4-vuotiaille lapsille. 4-vuotiaan valitsemista kohderyhmäksi he perustelivat sillä, että useat taidot opitaan neljään ikävuoteen mennessä, jonka jälkeen taidoissa tapahtuu laadullisia muutoksia. Tämä näkökulma tulee ilmi myös opinnäytetyöni lapsen kehitystä käsittelevässä osiossa.

HAHMO 4-havainnointilomaketta suunnitellessaan Hiekkataipale ja Kervola-Janatuinen tekivät yhteistyötä kiertävän erityislastentarhanopettajan (KELTO), neuvolaterveydenhoitajan, päiväkodin henkilökunnan ja terveyskeskuksen lasten toimintaterapeutin kanssa. Yhteistyöpäiväkodissa he kokeilivat havainnointilomakkeen toimivuutta. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen he perustivat yrityksen TOI HAHMO Ay, joka myy HAHMO 4-havainnointilomaketta, HAHMO 4-lomakkeen syventävää tietopakettia ja HAHMO 4-lomakkeen materiaalipankkia. Lisäksi yrityksestä on mahdollista tilata HAHMO 4-lomakeluento/-koulutus.

HAHMO 4-havainnointilomakkeen tarkoituksena on havainnoida 4-vuotiaan lapsen hahmottamisen, hienomotoriikan ja karkeamotoriikan taitoja. Havainnointilomakkeen tehtävät muodostavat kokonaisuuden, jossa havainnoidaan monipuolisesti lapsen kehityksen kannalta tärkeitä osa-alueita. Havainnoitavat tehtävät ovat tavallisia arkipäivän askareita, joita lapset tekevät päivähoitossa muutenkin. HAHMO 4-lomake auttaa havaintojen tekemisessä ja niiden kokoamisessa.

Yrityksen perustamisen jälkeen Hiekkataipale ja Kervola-Janatuinen ovat tehneet pieniä selkeyttäviä muutoksia HAHMO 4-havainnointilomakkeeseen lähinnä omien ajatustensa pohjalta. Havainnointilomakkeen toimivuutta ei ole kuitenkaan selvitetty heidän opinnäytetyönsä jälkeen. Opinnäytetyöni tarkoitus on tuottaa lisätietoa HAHMO 4-havainnointilomakkeen toimivuudesta päivähoiton henkilökunnan näkökulmasta. Saatavien tietojen avulla Hiekkataipale ja Kervola-Janatuinen voivat jatkaa HAHMO 4-havainnointilomakkeen kehittämistä. HAHMO 4-havainnointilomaketta voi tilata TOI HAHMO Ay:ltä ja lomakkeita onkin tilattu päiväkoteihin ympäri Suomen.

2 OPINNÄYTETYÖ TYÖELÄMÄN KEHITTÄMISPROJEKTINA

Silfverbergin (2001, 11) mukaan projekti on tavoitteisiin pyrkivä, ajallisesti rajattu ja kertaluontoinen tehtäväkokonaisuus, jolla pyritään pitkäaikaisiin ja kestäviin parannuksiin jonkin olemassa olevan toiminnan tasossa.

Opinnäytetyöni on työelämän kehittämisprojekti, jonka tavoitteena on tarkastella HAHMO 4-lomakkeen toimivuutta päiväkodin käytössä.

Työelämän yhteistyötahon kanssa sovimme, että raportoin tekemistäni huomioista TOI HAHMO Ay:lle ja annan samalla mahdollisia kehittämis ehdotuksia. Opinnäytetyöni alustava aikataulusuunnitelma rajoittui keväälle 2007 mutta jatkui kuitenkin suunnitelmasta poiketen syksyyn 2007 saakka.

Opinnäytetyöni suunnittelu alkoi syksyllä 2006 jolloin aloin pohtia aihetta tulevalle opinnäytetyölleni. Ensimmäisiksi kriteereiksi muodostui, että työni aihe liittyisi lapsiin. Lisäksi halusin opinnäytetyölleni työelämän yhteistyökumppanin, jotta pääsisin tekemään työtä myös yritystä enkä vain itseäni varten. Toiveena oli myös tutustua päiväkodin ja toimintaterapeutin väliseen yhteistyöhön.

Näiden ideoiden kanssa ryhdyin etsimään aihetta. Aluksi olin yhteydessä opinnäytetyönohjaajaani Jaana Ritsilään, joka ohjasi minut toimintaterapeutti Anitta Hiekkataipaleen puheille. Anittalla olikin minulle sopiva idea opinnäytetyöksi ja tässä vaiheessa tapasin myös kolmannen opinnäytetyöni ohjaajan toimintaterapeutti Sanna Kervola-Janatuisen. Näin Hiekkataipaleen ja Kervola-Janatuisen edustamasta TOI HAHMO Ay:stä tuli työelämän yhteistyökumppani opinnäytetyöhöni.

TAULUKKO 1. Opinnäytetyön etenemisen vaiheet (Silfverberg, P. 2001. Ideasta Projektiksi. Projektisuunnittelun käsikirja. 5 p. Helsinki: Edita)

Opinnäytetyön vaihe	Toimenpiteet
I vaihe: Työn määrittely ja suunnitteluvaihe	Aiheen saaminen työelämän edustajilta, idean kypsyttely ja esittely ohjaavalle opettajalle.
II vaihe: Tavoitteiden asettelun vaihe	Aiheen esittely JAMK:lla 26.1.2007 ja alustava aikataulusuunnitelma. Yhteistyöpäiväkodin etsiminen.
III vaihe: Projektin toteutusvaihe	Teoriatiedon etsiminen 4-vuotiaan lapsen kehityksestä.
IV vaihe: Projektin toteutusvaihe	Luvat yhteistyöhön Päiväkoti Pilvilinnan Haepakat-ryhmän lapsien vanhemmilta ja päiväkodilta. Päiväkodin henkilökunnan perehdytys.
V vaihe: Projektin toteutusvaihe	Saan itselleni täytetyt HAHMO 4-havainnointilomakkeet ja henkilökunnan kyselylomakkeet. Lomakkeen toimivuuden analysointi.
VI vaihe: Projektin päättäminen	Tekstin muokkaaminen. Kehitysehdotusten tekeminen. Opinnäytetyön esitys.

Työelämän kehittämisprojektin ensimmäinen vaihe lähti liikkeelle kun Anitta Hiekkataipale ja Sanna Kervola-Janatuinen kertoivat minulle opinnäytetyöstään. He olivat toteuttaneet kehittämisprojektin, jonka tuloksena oli syntynyt HAHMO 4, 4-vuotiaiden lasten hahmotuksellisten ja motoristen taitojen havainnointilomake. Kehittämisprojektin myötä he olivat perustaneet TOI HAHMO Ay - nimisen yrityksen. Opinnäytetyön pohdintaosioon he olivat kirjanneet jatkotutkimuksen tarpeeksi seurannan HAHMO 4-lomakkeen käyttämisestä. Minusta aihe kuulosti mielenkiintoiselta, joten ryhdyin muokkaamaan sitä itselleni sopivaksi.

Toisessa vaiheessa asetin projektille ja itselleni tavoitteet. TOI HAHMO Ay:n kanssa kehitysprojektille asetettiin tavoitteiksi selvittää seuraavat asiat: miten henkilökunta kokee HAHMO 4-havainnointilomakkeen käytön, onko käyttämisestä hyötyä lapsen kehityksen tukemiseen, lomakkeen käyttäminen, voisivatko ottaa työvälineeksi, oliko jokin alue hyvä/typerä/hankala, tuleeko uusia asioita/tietoja lapsesta esiin lomakkeen avulla, sekä onko havainnointilomake helppo ottaa käyttöön. Hiekkataipale ja Kervola-Janatuinen kokivat tärkeäksi saada tuoretta tietoa HAHMO 4-lomakkeen toimivuudesta päiväkodissa. Omat tavoitteeni olivat syventyä lapsen kehitykseen, tehdä ammatillista yhteistyötä päivähoidon henkilökunnan kanssa ja tuottaa työelämän yhteistyötahoille heidän kaipaamaansa tietoa HAHMO 4-lomakkeen toimivuudesta.

Tavoitteita asetettaessa myös opinnäytetyöni suunnitelma alkoi hahmottua. Tarkoitukseni oli tutkia HAHMO 4-lomakkeen käyttöä päiväkodin yhdessä ryhmässä. Työhön sisältyi henkilökunnan perehdyttäminen lomakkeen käyttöön, lomakkeiden vieminen ryhmään ja kyselylomakkeen tekeminen henkilökunnalle. Lisäksi tarkoituksena oli tukea päiväkodin henkilökuntaa lapsille haasteelliseksi osoittautuneiden osuuksien

harjoittelemisessa. Toisessa vaiheessa etsin itselleni yhteistyöpäiväkodin Siilinjärveltä. Asuin tuolloin Siilinjärvellä, joten ajattelin aikataulujen sovittamisen ja muiden käytännön asioiden hoitamisen olevan helpointa päiväkodin sijaitessa samalla paikkakunnalla. Olin aluksi yhteydessä Päiväkoti Pilvilinnaan varajohtaja Aulikki Hämäläiseen. Hänen välityksellään Haepakat-ryhmä suostui yhteistyöhön kanssani. Valitsin tämän päiväkodin yhteistyöpäiväkodiksi, koska päiväkotia on kooltaan Siilinjärven suurin ja siellä on useita ryhmiä, joista ajattelin löytyvän vapaaehtoinen ryhmä mukaan projektiin.

Tapasin Anittaa ja Sannaa muutamia kertoja, jolloin sovimme tarkemmin lomakkeen käyttöön liittyvistä asioista. Lisäksi tapaamiskerroilla sain vihjeitä opinnäytetyön tekoon niin lähdekirjallisuudesta kuin käytännön seikoistakin.

Projektin kolmas vaihe ajoittui tammikuuhun 2007 jolloin etsin lähdekirjallisuutta ja tutustuin teoriatietoon 4-vuotiaan kehityksestä. Lisäksi perehdyin tarkemmin HAHMO 4-lomakkeeseen sekä HAHMO 4-lomakkeen syventävään tietopakettiin.

Opinnäytetyön neljäs vaihe toteutui yhteistyössä Päiväkoti Pilvilinnan Haepakat-ryhmän kanssa. Neljännen vaiheen aluksi kävin sopimassa Haepakat-ryhmän henkilökunnan kanssa tarkemmin aikataulusta ja projektin vaiheista. Jätin HAHMO 4-havainnoitilomakkeen ja HAHMO 4-lomakkeen syventävän tietopaketin henkilökunnalle omatoimista tutustumista varten. Lisäksi tuolloin sovittiin, että teen lupakyselyn jaettavaksi lasten vanhemmille. Lupakyselyllä vanhemmilta pyydettiin lupa lasten osallistumiseen HAHMO 4-lomakkeen käyttämiseen ja opinnäytetyöhöni (Liite 1).

Helmikuun alussa perehdytin Haepakoiden henkilökunnan HAHMO 4-lomakkeen käyttöön videon avulla. Video oli kuvattu osana Anittan ja Sannan opinnäytetyötä ja sain sen lainaan perehdytyksen ajaksi. Videossa on kuvattuna lapsia, jotka tekevät HAHMO 4-lomakkeen tehtäviä. Sen avulla pystyin havainnollistamaan asioita joihin henkilökunnan kannattaisi kiinnittää huomiota havaintoja tehdessään. Haepakat ryhmässä lapset olivat 3 – 4-vuotiaita. HAHMO 4-lomake on nimen mukaisesti suunniteltu 4-vuotiaiden lasten havainnointiin, joten Anittan ja Sannan kanssa oli sovittu, että osallistuvien lasten ikäjakauma voi olla 3,5 – 4,5 vuotta. Haepakat-ryhmästä tämän ehdon täyttäviä lapsia oli 13. Henkilökunta alkoi tehdä havainnoiteja ja sovittiin, että he yrittävät tehdä lomakkeet lapsille maaliskuun alkuun mennessä.

Projektin viides vaihe, HAHMO 4-lomakkeen toimivuuden arviointi, käynnistyi maaliskuussa. Tuolloin sain täytetyt HAHMO 4-lomakkeet itselleni. Samalla annoin päivähoiton henkilökunnalle täytettäväksi kyselylomakkeen HAHMO 4-lomakkeen käyttämisestä (Liite 2). Käytin kyselylomakkeen pohjana kehittämissprojektin toisessa vaiheessa TOI HAHMO Ay:n kanssa asetettuja tavoitteita. Haepakoiden henkilökunnasta kaikki vastasivat kyselyyni ja palauttivat kyselylomakkeet viikon kuluessa.

Projektin päättäminen käynnistyi elokuussa 2007 noin kolme kuukautta alkuperäisestä aikataulusuunnitelmasta myöhässä.

3 ANNE CRONIN MOSEYN KEHITYKSELLINEN VIITEKEHYS

Käytän opinnäytetyössäni Anne C. Moseyn kehityksellistä viitekehystä, koska se on selkeä lasten toimintaterapiaan tarkoitettu viitekehys. HAHMO 4-lomake pohjautuu Moseyn kehitykselliseen viitekehykseen, joten se oli myös tärkeä tekijä valinnassa.

Anne C. Moseyn kehityksellinen viitekehys keskittyy lasten ja varhaisnuorten kehitykseen, koska hänen mukaansa normaalikehityksessä tapahtuvat laadulliset muutokset ajoittuvat sille ajalle (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3). Taitojen laadullisia muutoksia havainnoidaan HAHMO 4-lomakkeessa. Näille havainnoille lomakkeessa on varattu vapaata kirjoitustilaa johon havainnoija voi kirjoittaa esimerkiksi kokiko lapsi tehtävän vaikeaksi vai helpoksi. Kohteena olevasta ikäryhmästä johtuen viitekehyyksessä keskitytään päivittäisiin toimintoihin ja leikkiin. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3).

Kehityksellisen viitekehyyksen mukaan uusia taitoja omaksutaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ympäristön vaikutus oppimiseen on viitekehyyksen mukaan suurempi kuin toiminnan vaikutus oppimiseen. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3.) Lapset viettävät usein suurimman osan valvellaoloajastaan päivähoitossa, joten se on ympäristönä hyvä ja tuttu taitojen havainnointiin ja harjoitteluun. Ihannetilanteessa lapselle tutussa ympäristössä on lisäksi osaavaa henkilökuntaa, joka pystyy tukemaan lasta hänelle haasteellisissa taidoissa. HAHMO 4-lomakeen tarkoituksena on Hiekkataipaleen ja Kervola-Janatuisen mukaan auttaa päivähoiton henkilökuntaa kiinnittämään huomiota oikeisiin asioihin lapsen kehityksessä.

HAHMO 4-lomakkeen tehtävissä olevat toiminnot vaativat taitoja jotka 4-vuotias tavallisesti hallitsee. Lomakkeessa havainnoidaan esimerkiksi lapsen kävelyä ja yhdellä jalalla seisomista. Nämä liikkumistaidot vaikuttavat lapsen suoriutumiseen tarkoituksen mukaisesti päivittäisistä toiminnoista ja leikistä. Harlin-Rynnäs ja Kallonen (1995, 3) kirjoittavat tarkoituksenmukaisten toimintojen ilmentävän tietyn kehitysvaiheen hallintaa.

Kehityksellisessä viitekehyksessä on kolme perusolettamusta:

1. Käyttäytymiseen vaikuttaa pääasiassa se, kuinka pitkälle yksilö on aikaisemmissa kehitysvaiheissaan edennyt.
2. Yksilön kehitys etenee tiettyjen vaiheiden kautta. Myöhemmät kehitysvaiheet rakentuvat aiempien varaan. Viitekehyksessä keskitytään toiminnan laadullisiin muutoksiin.
3. Taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa.
(Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3-4.)

Viitekehysten mukaan ajateltaessa päivähoiton henkilökunnan käyttäessä HAHMO 4-lomaketta Moseyn kehityksellisen viitekehysten perusolettamukset täyttyvät. Havainnoitaessa nähdään missä kehityksen vaiheessa lapsi on ja lasta voidaan tukea seuraavien vaiheiden saavuttamisessa. Päivähoiton osaava henkilökunta ja toimivat tilat muodostavat turvallisen ympäristön jossa lapsi voi harjoitella uusia taitoja. Lisäksi taitojen yleistymisessä ja integroitumisessa myös muihin ympäristöihin auttaa päivähoiton ja vanhempien välinen vuorovaikutus.

Kehityksellisen viitekehysten mukaan toimintakyky koostuu adaptiivisista taidoista (adaptive skills). Adaptiivisuudella tarkoitetaan yksilön kykyä toimia ympäristössä siten, että yksilön omat ja toisten tarpeet tulevat tyydytetyksi. Adaptiivisiin taitoihin kuuluu Moseyn kehityksellisessä viitekehyksessä sensorisen integraation taito, kognitiivinen taito, kahdenkeskinen vuorovaikutustaito, ryhmävuorovaikutustaito, minä-identiteettitaito ja seksuaalinen identiteettitaito. Taidot ovat hierarkkisia ja keskenään riippuvaisia eli taitojen oppimisjärjestystä ei voi muuttaa. Vakava häiriö jollain alueella heijastuu muillekin alueille. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3-4.)

Sensorisen integraation taito on vestibulaarisen (tasapainoasti), proprioseptiivisen (asento- ja liiketunto) ja taktilisen (kosketusaisti) tiedon vastaanottamista, valikoimista, yhdistämistä ja koordinoimista. Kognitiivisen taidon avulla havaitaan, esitetään ja organisoidaan asioita, tapahtumia ja niiden suhteita tarkoituksenmukaisesti. Kahdenkeskeinen vuorovaikutustaito tarkoittaa kykyä sitoutua merkittävään vuorovaikutussuhteeseen toisen kanssa. Yksilön kyvyn olla tuottava jäsen erilaisissa ryhmissä määrittää ryhmävuorovaikutustaito. Minä-identiteettitaito sisältää kyvyn hahmottaa itsensä kokonaisuudeksi ja hyväksyttäväksi henkilöksi. Seksuaalinen identiteettitaito on sitä, että yksilö kokee sukupuolisuutensa hyvänä ja pyrkii sukupuolisuhteisiin, jotka tähtäävät molemminpuoliseen tarpeen tyydytykseen. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 4.) HAHMO 4-lomakkeessa adaptiivisista taidoista keskitytään havainnoimaan sensorisen integraation taitoa, koska taito mahdollistaa liikkumisen (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2004, 15).

Moseyn kehityksellistä viitekehystä käytettäessä tavoitteena on, että asiakas hallitsee ympäristössään vaadittavat iän mukaiset taidot. Yksilö kehittyy

toimimalla ympäristössä jossa tietty taito tai käyttäytyminen normaalisti opitaan. Taidon integroitumiseen muihin ympäristöihin vaikuttaa ympäristön luonnonmukaisuus. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 5.)

4 MOTORIIKAN KEHITYS

Seppäsen ja Eskolan (2004, 11) mukaan lapsen kehitykseen vaikuttavat perimä, ympäristö ja lapsen oma toiminta. Kehitys on vuorovaikutusta keskushermoston kypsymisen ja ympäristön tarjoamien virikkeiden välillä. Moseyn kehityksellisen viitekehyksen mukaan taidot kehittyvät ensisijaisesti ympäristön vuorovaikutuksessa ja toissijaisesti toiminnan avulla (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 3). "Aistien harjaannuttaminen vauvaiästä lähtien johtaa havaitsemiseen, tavoitteelliseen motoriiikkaan ja vähitellen tavoitteelliseen oppimiseen (Numminen & Välimäki 1999, 84)." Kaikessa kehityksessä tulee kuitenkin huomioida yksilölliset erot.

Motorisella kehityksellä tarkoitetaan vartalon ja sen osien toiminnallisia muutoksia. Hermo-lihasjärjestelmän, luuston ja lihaksiston kehityksellä on erittäin suuri vaikutus motoriseen kehitykseen, samoin kuin ympäristöstä tulevan informaation määrällä ja laadulla. (Numminen 1997, 22.)

Tahdosta riippumattomat reaktiot muodostavat motorisen kehityksen järjestyksen. Lapsen motoriiikka kehittyy kokonaisvaltaisuudesta eriytyneisyyteen, kefalokaudaalisesti (päästä jalkoihin) ja proksimodistaalisesti (keskustasta ääriosiin). Vastasyntynyt reagoi ärsykkeisiin koko vartalollaan ja raajoillaan. Vartalon osien ja liikkeiden eriytymisen jälkeen lapsi pystyy säätelemään vartalon ja raajojen asentoa sekä tuottamaan tarkoituksen mukaista liikettä. Kefalokaudaalinen kehitys alkaa pään, niskan ja hartiaseudun kehityksellä jatkuen lopulta varpaiden

lihaksiin. Vauvan proksimodistaalinen kehitys etenee eteen- ja taaksepäin taivutuksesta kiertoon pitkittäisakselin ympäri. (Numminen 1997, 22.)

4.1 Karkeamotoriikka

Lapsen karkeamotoriikka kehittyy lähinnä keskushermoston kypsymisen myötä mutta yksilölliseen kehitykseen vaikuttaa myös ympäristö.

Ensimmäisten kuukausien aikana vauva kehittyy lähes samanlaisen aikataulun mukaan. (Seppänen & Eskola 2004, 11.) Tässä vaiheessa kehitykseen vaikuttaa tahdosta riippumattomat automaattiset reaktiot eli refleksit (Numminen 1997, 23).

Myös Karvosen (2002, 33) mukaan lapsen motorinen kehitys alkaa refleksiliikkeillä, jotka kehittyvät ilman isojen aivojen myötävaikutusta. Isojen aivojen vaikutus näkyy symmetristen liikkeiden kehityksessä, eli esimerkiksi kun lapsi tavoittelee esinettä molemmin käsin. Symmetristen liikkeiden jälkeen kehittyy tahdonalaisia, motivoituneita ja eriytyneitä liikkeitä. Tavoitteena on saavuttaa automatisoitunut taso jolloin lapsen ei tarvitse ajatella liikkumistaan. (Karvonen 2002, 33–34.)

Tärkeitä paaluja ensimmäisen vuoden kehityksessä ovat selin- ja vatsamakuuasentojen hallinta, kääntyminen vatsalleen, istumaan nousu ja istuma-asennon hallinta, ryömiminen ja konttaaminen, seisomaan nousu ja kävely. Näiden taitojen kehittyttyä 1,5–3-vuotiaana karkeamotoriikka kehittyy lähinnä laadullisesti. (Seppänen & Eskola 2004, 11.)

Numminen (1997, 24) jakaa motoriset perustaidot tasapaino-, käsittely-, ja liikkumistaitoihin. Hänen mukaansa lasten tulisi oppia perustaidot

mahdollisimman oikein ja taloudellisesti, jotta taitoja olisi helppo käyttää jokapäiväisissä toiminnoissa ja kehittää niitä eteenpäin lajitaidoiksi.

Tasapainotaidoiksi kutsutaan taitoja jotka tapahtuvat paikalla tai liikkuen oman pituus- tai poikittaisakselin ympäri. Tasapaino kehittyy eniten 5,8–7,5-vuotiailla lapsilla, mutta jo motorisen kehityksen alkuvaiheessa kannattaisi kiinnittää huomiota lapsen staattisen ja dynaamisen tasapainon kehittämiseen. (Numminen 1995, 13.) Tasapainotaitoja ovat taivutus, venytys, vartalon kierto, kääntyminen, keinuminen, kieriminen, alastulo, pysähtyminen, väistöliikkeet, tasapainoileminen (Viholainen ja Ahonen 2003, 224).

Liikkumistaidoiksi kutsutaan taitoja joiden avulla lapsi siirtyy paikasta toiseen. Käveleminen, juokseminen liukuminen, kiipeäminen, hyppääminen ja laukkaaminen ovat tällaisia taitoja. Lapsen tulisi oppia jokaisen näiden ihannemuoto ennen seitsemää ikävuotta. (Numminen 1995, 13.) Tämän takia varhainen havainnointi ja taitojen harjoittelu on tärkeää. Sen avulla on helpompi oppia vaativampia taitoja myöhemmin.

Käsittelytaitoja ovat taidot joiden avulla lapsi pystyy käsittelemään esineitä, välineitä ja telineitä. Niihin kuuluu vierittäminen, heittäminen, kiinniottaminen, potkaiseminen, pompottaminen, lyöminen ja pukkaaminen. Käsittelytaitojen kehittyminen vaatii havainto- ja motoristen toimintojen yhteistyötä. (Numminen 1995, 13.)

Karvonen (2002, 34) puolestaan jakaa perusliikuntataidot alkeisvaiheeseen, perusvaiheeseen ja kehittyneeseen vaiheeseen. Hänen mukaansa perusliikuntataidot opitaan 2–7-vuotiaana. Alkeisvaiheessa (2–3-v.) lapsen liikkeet ovat koordinoimattomia ja epärytmisiä. Perusvaiheessa (3–5-v.) lapsi

kontrolloi paremmin liikkeitään, jolloin koordinaatio ja rytmi paranevat. Kehittyneessä vaiheessa (6–7-v.) liikkeen osa-alueet integroituvat oikeaksi ja koordinoituksi kokonaisuudeksi. Kaikki aikuisetkaan eivät kuitenkaan kaikissa perusliikuntataidoissa ole saavuttaneet kehittynyttä vaihetta. (Karvonen 2002, 34 – 35.)

”Liikkumisen laadun arvioiminen mahdollisimman varhain on tärkeää poikkeavuuden havaitsemiseksi ja kuntoutussuunnitelman tekemiseksi (Seppänen & Eskola 2004, 14).” Useilla riskilapsilla ilmenee laadullisesti poikkeavaa liikkumista. Tämä voi ilmetä esimerkiksi seuraavanlaisesti: liikkuminen saattaa olla vähäistä, yksipuolista tai toispuoleista, liikkeet voivat olla kulmikkaista nykiviä tai kokonaisvaltaisia. Lapsen vartalon kierrot voivat olla puutteellisia ja lapsi käyttää ojennussuuntaisia liikemalleja. Pään, vartalon, lantion ja raajojen eriytyneitä liikkeitä on vähän. Pystyasennon hallinta on horjuvaa, hidasta ja liikkeiden mukautuminen riittämätöntä. Lapsen lihasjäntevyys voi olla normaalista poikkeava, joka vaikeuttaa tavoitteellista liikkumista. (Seppänen & Eskola 2004, 14.)

4.2 Hienomotoriikka

”Käsien käyttötaidot ja niiden kehittyminen mahdollistavat lapselle kyvyn leikkiä, käyttää työvälineitä ja suoriutua päivittäisistä toiminnoista (Lattunen, Ruusu-Niemi ja Kotamäki 2004, 15).” Lapsen hienomotoriseen kehitykseen vaikuttavat kehon hallinta, ympäristön hahmottaminen sekä näkö- ja tuntoaistin kehittyminen. Käden käytön kehitysvaiheet voidaan luokitella varhaisiin perustaitoihin ja monimuotoisempiin taitoihin. Hienomotoriikan kehitys alkaa tarttumisreaktioilla. (Lattunen, Ruusu-Niemi ja Kotamäki 2004, 15.) Tarttumisreaktio eli -refleksi tarkoittaa sitä, että lapsi puristaa kämmenen

nyrkkiin siihen koskettaessa (Holle 1975, 67). Tarttumisrefleksin jälkeen lapsi oppii irrottamaan otteensa esineestä (Karvonen 2002, 35).

Vähitellen lapsi ryhtyy kurkottelemaan haluamaansa esinettä ja tuo molemmat kädet kehon keskilinjaan. Seuraavaksi kehittyy kämmenote (Liite 3). Ensin otteen ottaa pikkusormi, nimetön ja keskisormi, mutta ote siirtyy kehittyessään kämmenen peukalopuolelle. Avainotteen (Liite 3) kehityttyä lapsi pystyy tarttumaan pienempiin esineisiin. Avainotteessa peukalo on etusormen sivussa. Tässä vaiheessa lapsella on tarkoituksen mukainen voima tarttumisessa.

Tarkka pinsettiote (peukalo ja sormen kärkinivel vastakkain) (Liite 3) hioutuu avainotteen jälkeen. (Lattunen, Ruusu-Niemi ja Kotamäki 2004, 15 – 16.) Nämä otteet hallittuaan lapsi oppii käyttämään molempia käsiään samanaikaisesti. Myöhemmin käsien käyttö eriytyy niin, että lapsi oppii käyttämään vain toista kättä taitoa vaativiin tehtäviin. (Karvonen 2002, 35.)

Lapsen harjoitellessa kynän käyttöä on kynä aluksi nyrkissä (Liite 4). 4-vuotiaalla kynäote kehittyy staattiseksi kolmipisteotteeksi, eli kynä on peukalon ja kahden ensimmäisen sormen varassa (Liite 4). Ote kynästä on korkea ja käsi liikkuu vielä kokonaan, koska sormen liikkeet eivät ole vielä eriytyneet. (Lattunen, Ruusu-Niemi ja Kotamäki 2004, 17.)

Tyypilliset viiveet hienomotorisessa kehityksessä näkyvät seuraavalla tavalla. Lapsen liikkeet ovat eriytyneet puutteellisesti, eli lapsi ei esimerkiksi pysty käyttämään käden eri osia eriytyneesti (Lattunen ym. 2004, 17). Tämä vaikeuttaa esimerkiksi kynän käyttöä kun sormien ollessa koukussa ranteen pitäisi pysyä suorassa. Lapsen tuottaman liikkeen laatu on epätarkoituksenmukainen. Lapsen käden liike voi esimerkiksi olla liian laaja

suoritettavan tehtävän vaatimuksiin. Lapsen liikkeet voivat olla ajoitukseltaan liian hitaita tai liian nopeita. Vaikeuksia voi ilmetä kehon puolten yhteistyötä vaativissa liikkeissä esimerkiksi keskilinjan ylittämässä. Vartalon liikkeiden hallinta ja heikko tasapaino vaikeuttavat myös hienomotoristen taitojen opettelua. (Lattunen ym. 2004, 17.) Kehityksen viiveet esimerkiksi hienomotoriikan alueella vaikuttavat usein myös muiden alueiden kehittymiseen. Moseyn kehityksellisessä viitekehyksessä mainitaan, että eri taitoalueet ovat keskenään riippuvaisia. Yleensä vakava häiriö jollain alueella heijastuu muillekin alueille. (Harlin-Rynnäs & Kallonen 1995, 4.) Viitekehyksessä puhutaan vakavasta kehityksen häiriöstä eli lievemmät kehityksen viiveet eivät välttämättä heijastu laaja-alaisesti.

4.3 Hahmottaminen

Havaitsemisessa aistielimestä tuleva ärsyke pitää mieltää ja muokata aivoissa. Tilanteeseen sopivan havaitsemisen edellytyksenä on keskushermoston kehittyneisyys. (Holle 1975, 104.)

Itsensä tunteminen, vartalon ja sen osien tunteminen, vartalon eripuolten erottaminen, vartalon keskiviivan ylittäminen, käsitteen ja toiminnan yhdistäminen sekä vartalon osien liikkeiden matkiminen ovat havaintomotorisia taitoja, jotka kehittyvät tietyssä järjestyksessä ja muodostavat perustan motoriselle kehitykselle (Numminen 1995, 15). Näitä taitoja havainnoidaan HAHMO 4-lomakkeessa.

Lapsi havainnoi kehoaan motoristen toimintojensa avulla ja rakentaa kuvan kehonkaaviostaan ja hahmottaa minäänsä. Kehonkaavion muodostuminen on lapsen minäkäsityksen kehittymisen ehto. Minäkäsityksen kehittymiselle luodaan perusta kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Kehonkaavio

jakautuu lateraaliseen ja spatiaaliseen tietoisuuteen, joista lateraalinen kehittyy ensin. Lateraalinen tietoisuus on tietoisuutta kehon kahdesta puolesta ja niiden keskinäisestä koordinoimisesta. Spatiaaliseen tietoisuuteen puolestaan kuuluu itsensä tunnistaminen ja oman kehon hahmottaminen ympäröivästä tilasta. (Numminen 1995, 11.)

Visuaalinen havaitseminen kehittyy sitä mukaa kun lapsi oppii käyttämään hyväksi näköä ja siihen kuuluvia aivotoimintoja. Visuaaliseen havaitsemiseen kuuluu kehon tuntemus (erityisesti silmän seutujen tuntemus), suunnan ja tilan havaitseminen, muodon havaitseminen, värien havaitseminen, kuvion erottaminen taustasta, perifeerisen näkökentän olemassaolo, silmän ja käden koordinaatio, huomiokyky, visuaalinen muisti, sekä nopea visuaalinen havaitseminen. (Holle 1975, 119–120.)

2–3-vuotiaana lapsen hahmottaminen on kehittynyt niin, että lapsi luokittelee lelujaan värin, koon, muodon ja toiminnan – esimerkiksi pyörillä kulkevat tai pehmolelut – perusteella (Nieminen 2004, 21).

Tyypilliset viiveet hahmottamisessa ovat seuraavanlaisia. Lapsi ei havainnoi ympäristöä katseellaan eikä pysähdy katsomaan ja tutkimaan esineitä. Lapsi ei käytä ja yhdistele leluja tarkoituksen mukaisesti ikätasoonsa nähden. (Nieminen 2004, 21.)

5 4-VUOTIAAN KEHITYS JA HAHMO 4-LOMAKE

4-vuotias on hyvin itsenäinen, minä itse. Hänessä näkyy uhmaiän merkkejä ja hän saattaa toimia hyvin rajusti ja voimakkaasti. Nelivuotiaan mielikuvitus on vilkas ja se näkyy hänen leikeissään. Leikit voivat olla myös rajuja, koska lapsi purkaa pahaa oloaan niihin.

4 – 5 ikävuoden vaiheilla lapsi muuttuu rauhallisemmaksi ja mieltäväiseksi. Hän pohdiskelee asioita itsekseen, eikä vaadi niin paljon vanhempien huomiota. Hän saattaa olla myös uhkarohkea, koska hallitsee jo niin monenlaisia taitoja. (Pajanen 2006.)

Nelivuotiaan puhe on kehittyntä, mutta hän saattaa vielä änkyttää puhuessaan. Lisäksi osa lapsista harjoittelee vielä joidenkin kirjaimien ääntämistä. Tällaisia kirjaimia ovat esimerkiksi r ja s. Lapsi oppii paljon asioita samaistumalla vanhempiinsa ja muihin läheisiin ihmisiin. 4-vuotiaana lapsi leikkii koko ajan. (Pajanen 2006.)

4-vuotias opettelee tahtomista. Tämä näkyy aggressiivisuutena niin fyysisesti kuin verbaalisestikin. Lapsella saattaakin olla uhmaikä, joka ajoittuu yleensä 3–5 ikävuoden välillä. Nelivuotiaalla on hyvin vilkas mielikuvitus, joka näkyy lapsen peloissa ja leikeissä. Nelivuotias tekee mielellään pikkuasioita, joiden onnistuessa itsetunto vahvistuu. (Muurinen & Surakka 2001, 48–49.)

5.1 4-vuotiaan karkeamotoriikka

Useimmat perusliikuntataidot opitaan neljään ikävuoteen mennessä. Tämän jälkeen taidoissa tapahtuu laadullisia muutoksia. 4-vuotiaana lapsi konttaa, kierii, kävelee ja juoksee sujuvasti. (Viholainen & Ahonen 2002, 224.) Lapsi osaa hypellä yhdellä jalalla, kävellä viivaa pitkin ja laskeutua portaita tukeutumatta vuoroaskelin (Seppänen & Eskola 2004, 14). 4-vuotias pysyy hetken tasapainossa seistessään yhdellä jalalla ja osaa keskittyä kahteen vaativaan asiaan yhtä aikaa esimerkiksi taputtamaan rytmissä ja kävelemään (Case-Smith 2005, 105; Woolfson 2001, 42). 4-vuotiaana lapsi osaa potkaista ja heittää palloa, ajaa kolmepyöräisellä ja keinua (Karvinen, Hiltunen & Jääskeläinen 1991, 81; Case-Smith 2005, 105; Pajanen 2006). Nelivuotias

opettelee hiihtämistä, luistelua ja uimista, jos hänelle tarjotaan niihin mahdollisuus (Pajanen 2006).

5.1.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava karkeamotoriikka

HAHMO 4-lomakkeessa havainnoidaan neljävuotiaan lapsen perusliikuntataidoista Nummisen (1995, 13) jaottelun mukaisesti tasapainotaitoja (mm. yhdellä jalalla seisominen), liikkumistaitoja (mm. kävely ja juoksu), sekä käsittelytaitoja (mm. pallon käsittely). Seppänen ja Eskola (2004, 14) kirjoittavat, että on tärkeää havainnoida lapsen liikkumisen laatua mahdollisimman varhain. Näiden perusliikuntataitojen havainnoimisella saadaan tärkeää tietoa lapsen karkeamotoriikan kehitymisestä. Mikäli lapsen perusliikkumisessa havaitaan vaikeita alueita, voidaan hänelle miettiä sopivia harjoituksia joilla voidaan tukea näiden taitojen hioutumista.

HAHMO 4-lomakkeessa havainnoidaan myös vartalon keskilinjan ylittämistä ja käsitteen ja toiminnan yhdistämistä. Vartalon keskilinjan ylittämisessä lapsi huomioi oikean- ja vasemman puolensa. Tämä taito on tärkeää lapsen opetellessa kirjoittamaan ja lukemaan, mutta sitä on mahdollista havainnoida jo varhaisemmin esimerkiksi lapsen piirtäessä. (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2006a, 8) Käsitteen ja toiminnan yhdistämisessä havainnoidaan ymmärtääkö lapsi sanallisia ohjeita ja osaako hän toimia ohjeiden mukaisesti. Tämä on tärkeä taito, joka tulee ilmi esimerkiksi päiväkodissa, jossa yksi aikuinen neuvoo samanaikaisesti useampaa lasta ja lasten tulee toimia sanallisten ohjeiden mukaisesti.

5.2 4-vuotiaan hienomotoriikka

4-vuotias lapsi pitää kynää kolmepisteotteessa, pysyy viivojen sisällä värittäessä, pystyy kopioimaan yksinkertaisia muotoja ja kirjaimia sekä osaa käyttää saksia yksinkertaisten muotojen leikkaamiseen (Case-Smith 2005, 105). 4-vuotiaan hienomotoriikka on niin kehittynyttä, että lapselta onnistuu pientenkin helmien pujottaminen naruun ja kymmenen palikan tornin rakentaminen (Lattunen, Ruusu-Niemi ja Kotamäki 2004, 17). 4-vuotias osaa avata napit ja kiinni paneminenkin alkaa sujua (Woolfson 2001, 70).

5.2.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava hienomotoriikka

HAHMO 4-lomakkeessa havainnoidaan lapsen hienomotoriikan kehityksestä lapsen otteita (kynä- ja pinsettiote), kätisyyttä, kätisyyden eriytymistä, saksien käyttöä ja piirtämistä (ihmishahmo ja muotojen piirtäminen). Hienomotoriikan kehitys vaikuttaa myöhemmin muun muassa kirjoittamisen oppimiseen. Tämänkin takia lapsen hienomotoriikan kehittymistä on hyvä havainnoida, jotta lasta voidaan tarvittaessa alkaa tukemaan varhaisessa vaiheessa jo ennen kouluun lähtöä.

5.3 4-vuotiaan hahmottaminen

4-vuotias lapsi tunnistaa kehostaan käden, jalan, vatsan, selän, kyljen, pään, polven, kyynärpään, olkapään, silmän, nenän ja korvan. Lisäksi hän alkaa olla tietoinen käsitteistä edessä, sivulla ja vieressä. (Numminen 1995, 11.) Lapsi osaa vertailla esineitä esimerkiksi muodon tai koon mukaan (Woolfson 2001, 108). Muotojen visuaalinen havaitseminen on kehittynyt niin, että lapsi piirtää alkeellisia taloja ja ihmisiä. Väreistä 4-vuotias tunnistaa jo kaikki tärkeimmät värit. (Holle 1975, 121 ja 123.)

5.3.1 HAHMO 4-lomakkeessa havainnoitava hahmottaminen

Hahmottamisen osiossa havainnoidaan stereognosiaa (esineen tunnistaminen tuntoaistin avulla ilman näköaistia), visuaalista havaitsemista mm. muotojen hahmottaminen ja värien tunnistaminen ja ihmishahmon käsittämistä. Nämä ovat kaikki taitoja, joiden kehittyminen on tärkeää sekä hienomotoriselle, että karkeamotoriselle kehitykselle (ks. s.18–19).

6 HAHMO 4-LOMAKE

HAHMO 4-lomake eli 4-vuotiaiden lasten hahmotuksellisten ja motoristen taitojen havainnointilomake koostuu viidestätoista tehtäväosioista. Osiot on jaettu havainnoitaviin hahmottamisen, hienomotoriikan ja karkeamotoriikan tehtäviin. Lisäksi lomakkeessa on havaintojen yhteenveto-osio. Kaikissa tehtävissä on selkeät ohjeet tarvittavista välineistä, tehtävän kulusta ja tehtävän aikana havainnoitavista asioista. Lapsen suoritus havainnoidaan ja merkitään rastilla kyllä tai ei. Lisäksi jokaisen tehtävän jälkeen on vapaata tilaa kirjata muita huomioita. HAHMO 4-lomakkeen käyttö ei vaadi käyttäjältään erikoistutkintoa tai -koulutusta. Tehtäviä ei tarvitse tehdä peräkkäin eikä määrättyssä järjestyksessä vaan ne voidaan tehdä esimerkiksi eri päivinä. (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2006b, 9.)

Tehtävissä tarvittavat välineet ovat tavallisia arkipäivän välineitä, jotka päivähoitopaikoista useimmiten löytyvät. HAHMO 4-lomakkeen materiaalipaketti on mahdollista tilata myös TOI HAHMO Ay:ltä. Materiaalipaketti sisältää kaikki HAHMO 4-lomakkeen tehtävissä tarvittavat

välineet. HAHMO 4-lomakkeen syventävässä tietopaketissa on nimensä mukaisesti syventävää tietoa aihealueesta. Lisäksi tietopaketti sisältää toimintaehdotuksia taitojen harjaannuttamisen avuksi. Lomake on kehitetty ennen kaikkea auttamaan lapsen taitojen ja valmiuksien havainnoimisessa, jotta lapsen kehitystä voidaan tukea erilaisten harjoitusten avulla. (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2006b, 9; Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen.)

HAHMO 4-lomakkeen tarkoitus on jäsentää päivähoidon työntekijöille niitä hahmotuksen ja motoriikan taitoalueita, joihin neljävuotiaan kehityksessä tulisi kiinnittää erityisesti huomiota (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2006b, 8).

Lomakkeesta saatuja tietoja on tarkoitus käyttää hyväksi päivähoitossa yksilöllisen toiminnan suunnittelussa. Lapsen kanssa on tarkoitus harjoitella hänelle haasteelliseksi osoittautuneita taitoja. HAHMO 4-lomakkeen avulla ei tehdä diagnooseja, ei lasketa suorituspisteitä, eikä lomaketta ole tarkoitettu testiksi. On kuitenkin hyvä huomioida, jos lapsella on huolestuttavan paljon haasteita useilla eri alueilla eikä harjoittelu ole tuottanut kehitystä. Tällöin on syytä ottaa yhteyttä lähimpään erityistyöntekijään. (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2006b, 9; Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen.)

7 HAHMO 4-LOMAKKEEN TOIMIVUUS

Tutustuttuani opinnäytetyöni tietoperustaan vein HAHMO 4-lomakkeet Päiväkoti Pilvilinnan Haepakat-ryhmän henkilökunnalle. Henkilökunta koostui yhdestä lastentarhanopettajasta ja kolmesta lastenhoitajasta. Kaikki

osallistuivat HAHMO 4-lomakkeiden havaintojen tekemiseen. HAHMO 4-lomake oli henkilökunnan mielestä selkeä, joten he toivoivat minun perehdytyksen antavan vinkkejä, mitä lapsen suorituksessa kannattaisi havainnoida ja kirjata lomakkeelle.

Perehdytyksessä käytin apuna Anittan ja Sannan opinnäytetyön yhteydessä valmistamaa videota. Videon pyöriessä kerroin samalla havainnointi vinkkejä. Haepakoiden henkilökunta esitti myös kysymyksiä joita heille oli tullut mieleen tutustuessaan HAHMO 4-lomakkeeseen. Sovittiin, että henkilökunta havainnoi lapset HAHMO 4-lomakkeen mukaisesti ja ottavat minuun yhteyttä, jos heille tulee kysyttävää havainnoita tehdessä.

Havainnointien valmistuttua kävin hakemassa täytetyt HAHMO 4-lomakkeet itselleni. Samalla keskustelin päiväkodin henkilökunnan kanssa ajatuksista joita heillä oli herännyt havainnoita tehtäessä. Tuolloin annoin tekemäni kyselylomakkeet (Liite 2) täytettäväksi henkilökunnalle.

Opinnäytetyöhöni osallistui Haepakat-ryhmästä 14 lasta ja 4 aikuista. Yksi havainnoiduista lapsista oli 3-vuotias, joten jätin hänen lomakkeen analysointieni ulkopuolelle. Taulukossa 2 käsittelen Haepakoiden henkilökunnalle tekemäni kyselylomakkeen (Liite 2) vastauksia. Jokainen henkilökunnan jäsen täytti kyselylomakkeen, joten toimivuutta analysoitaessa käytän neljän täytetyn kyselylomakkeen tietoja. Kaikki henkilökunnalta kyselylomakkeella saamani vastaukset näkyvät taulukossa 2 ja HAHMO 4-lomakkeen toimivuutta käsittelevässä kappaleessa.

TAULUKKO 2 Päiväkodin henkilökunnan mielipiteitä HAHMO 4-lomakkeen käytöstä

Kyselylomakkeen teemat	Kyllä/ei	Kiitettävää	Kehitettävää
Oliko HAHMO 4-lomake helppo ottaa käyttöön?	Kyllä: 4 Ei: 0	<ul style="list-style-type: none"> Selkeät ohjeet Perehdytys Video Yksinkertaiset tehtävät 	<ul style="list-style-type: none"> DVD, jossa havainnointilomakkeen tehtävät käytäisiin läpi
Oliko HAHMO 4-lomakkeen täyttäminen helppoa?	Kyllä: 4 Ei: 0	<ul style="list-style-type: none"> Selkeät ohjeet Havainnointien teko pareittain 	<ul style="list-style-type: none"> Parityöskentely voisi olla vinkkinä
Oliko HAHMO 4-lomakkeen ulkoasu selkeä?	Kyllä: 4 Ei: 0	<ul style="list-style-type: none"> Jokaisella tehtävällä on omat sivunsa 	
Oliko HAHMO 4-lomakkeen tehtävissä annetut ohjeet helposti ymmärrettäviä?	Kyllä:4 Ei:0	<ul style="list-style-type: none"> Ohjeiden havainnointi vinkit 	
Osoittautuiko jokin/jotkin tehtävät osoittautuivat hankalaksi?	Kyllä:4 Ei:0		<ul style="list-style-type: none"> Lapsia sekoittivat: <ul style="list-style-type: none"> - Katkoviiva mallit - Ohjeet vartalon keskilinjan ylittäminen -tehtävässä
Kokiko lapsi jonkun tehtävistä liian vaikeaksi/ helpoksi?	<u>Vaikea</u> ; Kyllä:4 Ei:0 <u>Helppo</u> ; Kyllä:4 Ei:0		

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla

Taulukko on jatkoa edelliseltä sivulta

Onko HAHMO 4-lomakkeen havainnoista hyötyä lapsen kehityksen tukemisessa?	Kyllä:4 Ei:0	<ul style="list-style-type: none"> • Harjoittelua kaipaavat osa-alueet tulivat selkeästi esille kun kaikille tehtiin samat tehtävät 	
Tuliko HAHMO 4-lomakkeen avulla esiin uusia asioita/tietoa lapsesta?	Kyllä:4 Ei:0	<ul style="list-style-type: none"> • Vahvat ja vielä harjoittelua vaativat taidot • Vähän vapaaehtoisesti piirtävät lapset näyttivät taitonsa 	
Koetteko HAHMO 4-lomakkeen tarpeelliseksi työvälineeksi päivähoitoon tukemaan 4-vuotiaiden lasten havainnointia?	Kyllä:4 Ei:0	<ul style="list-style-type: none"> • Käy läpi monia osa-alueita lapsen kehityksessä • Auttaa kokoamaan tiedot ja taidot 	
Tahdotteko käyttää HAHMO 4-lomaketta työssänne jatkossakin?	Kyllä:4 Ei:0		

Haepakoiden henkilökunnan täyttämien kyselylomakkeiden mukaan HAHMO 4-lomake oli helppo ottaa käyttöön. Tässä heidän mielestään auttoi lomakkeessa olevat selkeät ohjeet, minun antama perehdytys ja video. Yksi henkilökunnan jäsen kirjoittaa HAHMO 4-havainnointilomakkeen tehtävien olevan aika yksinkertaisia. Myös lomakkeen täyttäminen koettiin helpoksi. Täyttämässä auttoi sekä havainnointilomakkeen selkeät ohjeet, että

henkilökunnan päätös tehdä havainnoinnit pareittain niin, että toinen keskittyi lapsen ohjaamiseen ja toinen havainnointiin ja kirjaamiseen. Yksi henkilökunnasta kuitenkin kirjoitti lomakkeeseen kirjaamisen joissakin tapauksissa olevan vaikeampaa, esimerkiksi silloin kun lapsi ei innostu tehtävästä.

HAHMO 4-lomakkeen ulkoasu on Haepakoiden henkilökunnan mielestä selkeä. Selkeyttä lisää yhden henkilön mielestä se, että jokaisella tehtävällä on omat sivunsa. Havainnointilomakkeen tehtävissä annetut ohjeet olivat heidän mielestään helposti ymmärrettäviä. Lisäksi yksi henkilökunnan jäsen mainitsi, että oli hyvä, kun ohjeessa oli vinkkejä joita huomioida lapsen suorituksessa.

Haepakoiden henkilökunnan mukaan jokin/jotkin tehtävät olivat osoittautuneet hankalaksi lapsille tehdä. Lapsille oli osoittautunut hankalaksi katkoviivamallit muodon piirtäminen mallista - tehtävässä, keskilinjan ylittäminen, ihmishahmon piirtäminen, taputusrytmi sekä pallon kiinniotto. Kukaan aikuisista ei ollut kokenut vaikeaksi teettää tehtäviä.

Havainnoitavat lapset olivat kokeneet jonkin tehtävistä sekä liian vaikeaksi, että liian helpoksi. Kolme henkilökunnasta kirjoitti tähän vaikuttaneen yksilölliset erot niin, että osalle kaikki tehtävät olivat helppoja ja osalle lähes kaikki tuottivat vaikeuksia. Yksi henkilökunnan jäsen eritteli keskilinjan ylittämisen lapsille vaikeaksi tehtäväksi ja pienenä ja suurena olon käsitteen ja toiminnan yhdistämistehtävässä liian helpoksi tehtäväksi lapsille.

HAHMO 4-lomakkeen havainnoista on Haepakoiden henkilökunnan mielestä hyötyä lapsen kehityksen tukemisessa. Yhden henkilökunnan jäsenen mukaan lapsen heikommat osa-alueet tulivat selvästi esille ja näin

tuen tarve näkyi konkreettisesti. Toinen jäsen kirjoittaa, että harjoittelua kaipaavat osa-alueet tulivat selkeästi esille, kun kaikille tehtiin samat tehtävät. Kolmannen henkilön mielestä havainnoitaessa huomattiin lapsesta monia asioita, joita ei tavallisessa toiminnassa näy. Neljännen henkilökunnan jäsenen mukaan huomioita tehtiin myös sellaisista asioista, joita lapsi ei vielä osannut ja joita voidaan siten alkaa harjoitella.

Lapsista tuli HAHMO 4-lomakkeen avulla esiin uusia asioita ja tietoja. Tällaisia olivat sekä vahvat, että vielä harjoitusta kaipaavat taidot. Lisäksi eräs henkilökunnan jäsen kirjoitti, että esimerkiksi vähän vapaaehtoisesti piirtävät lapset näyttivät taitonsa.

Kaikki neljä henkilökunnan jäsentä kokivat HAHMO 4-lomakkeen tarpeelliseksi työvälineeksi päivähoitoon tukemaan 4-vuotiaiden lasten havainnointia. Kaksi heistä mainitsi HAHMO 4-lomakkeen tarpeelliseksi, koska 3- ja 5-vuotiaille täytetään neuvolan arviointikaavake, mutta Siilinjärven kunnassa 4-vuotiaille ei ole kontrollia. Yksi henkilökunnasta koki lomakkeen hyödylliseksi, koska se käy läpi monia osa-alueita lapsen kehityksessä. Neljännen henkilökunnan jäsenen mukaan HAHMO 4-lomake auttaa kokoamaan tiedot ja taidot. Kaikki neljä haluaisivat käyttää HAHMO 4-havainnointilomaketta työssään jatkossakin. Kaksi henkilökunnasta kirjoittaa HAHMO 4-lomakkeen olevan hyvä juttu. Yksi henkilökunnan jäsen kirjoitti haluavansa käyttää lomaketta mikäli resurssit antavat myöten.

Kyselylomakkeen loppuun jätin vapaata kirjoitustilaa, johon Haepakoiden henkilökunta sai kirjoittaa muita kommentteja. Yksi jäsen ei ollut kirjoittanut tähän kohtaan mitään. Seuraavassa muiden kommentit:

Kaikille tehtävä nippu takaa sen, että jokaisesta lapsesta tehdään samat havainnot. Todellisuushan on, että isossa ryhmässä esim. piirtelyä vierastavat pojat jäävät helposti havainnoimatta kynäotteen ym. osalta. Myös vanhempia kiinnosti tulokset.

Kaiken kattava paketti, jokseenkin aikaa vievä, vaatii lomaketta/tehtäviä tehdessä 2 työntekijää.

Kaavakkeen täyttäminen vie melko paljon aikaa ainakin kun kaksi työntekijää teki tiiminä tehtäviä. Tehtävät vaativat rauhallisen tilan ja se oli välillä hankala järjestää lapsen hoitopäivänä huomioon ottaen lapsiryhmän koon ja työntekijöiden määrän.

Haepakat-ryhmän lapset suoriutuivat HAHMO 4-lomakkeen tehtävistä hyvin. Suurin osa lapsista sai "kyllä" -kohtaan merkinnän useimmissa tehtävissä. Yhdelläkään lapsella ei tullut rastia, "ei" -kohtaan useassa saman osion tehtävässä (karkea- ja hienomotoriikka, hahmottaminen). Tämä on mielestäni tärkeä huomion aihe, koska usean saman alueen tehtävän vaikeudet kertoisivat ongelmista alueen taitojen kehityksessä. Tällöin päivähoidossa kannattaisi tukea näiden taitojen kehittymistä yksilöllisesti tai kääntyä neuvolaterveydenhoitajan tai jonkin muun erityistyöntekijän puoleen. Lasten suoriuduttua hyvin HAHMO 4-lomakkeen tehtävistä sovin henkilökunnan kanssa, että kokoan heille harjoituksia, joita he voivat tehdä lasten kanssa. Harjoituksen aiheiksi valitsin alueita, jotka olivat HAHMO 4-lomakkeen havainnoinneissa osoittautuneet vaikeimmiksi useille lapsille. Näitä alueita olivat kävely, tasapaino, palloilu ja keskittyminen. Koin tärkeäksi etenkin erilaisten palloiluharjoitusten kokoamisen, koska ryhmän tiloissa ei ollut palloa kun havainnoiteja ryhdyttiin tekemään. Pienet tilat ovat tietenkin esteenä palloilulle päiväkodissa, mutta kokoamissani tehtävissä kiinnitin huomiota myös siihen, että osan tehtävistä voi toteuttaa joko pienessä tilassa tai ulkona.

8 KEHITYSEHDOTUKSIA

Haepakoiden henkilökunnalle tekemässäni kyselyssä ilmeni, että he olivat pitäneet perehdytyksessä näyttämäni videota havainnollistavana esimerkkinä. Jatkossa voisi tällaisen videon tehdä myyntiin muiden tuotteiden rinnalle. Video kannattaisi tosin ehkä tehdä DVD-muotoon. Videoon voisi kuvata yhden lapsen tekemässä esimerkkinä kaikki HAHMO 4-havainnointilomakkeessa olevat osiot. Siinä kannattaisi kuulua aikuisen lapselle antamat ohjeet. Lisäksi lapsen suorittaessa tehtäviä, päälle kerrottaisiin mitä lapsen toiminnasta kannattaa havainnoida.

Havaintojen tekeminen, kirjaaminen ja samanaikaisesti toiminnan koossa pitäminen on varsinkin aluksi erittäin haastavaa. Etenkin, kun tehtävät ovat vielä vieraita aikuiselle, saattaa olla vaikeaa havainnoida ja kirjata havaintoja ylös samanaikaisesti. Haepakoiden henkilökunta oli ratkaissut tämän niin, että he tekivät HAHMO 4-lomakkeet parityöskentelynä. Toinen parista ohjasi lasta ja toinen keskittyi havaintojen kirjaamiseen. Tämäkin on hyvä idea, joka voisi mielestäni tulla esille esimerkkinä jossakin sopivassa kohdassa, esimerkiksi TOI HAHMO Ay:n internetsivuilla. Mielestäni tämä neuvo laskee kynnyksen havainnointilomakkeen käyttämisen aloittamiselle alemmas.

HAHMO 4-lomakkeessa hahmottamisen osiossa on tehtävänä muodon piirtäminen mallista. Siinä lapsen tulee piirtää ympyrä, risti, vaakaviiva ja pystyviiva ohjaajan mallin mukaan ensin harjoitukseksi katkoviivojen päälle ja varsinainen suoritus valkealle paperille. Tässä tehtävässä lapset eivät olleet ymmärtäneet katkoviivojen tarkoitusta ja henkilökunnan mukaan useat lapset olivat ikään kuin ruvenneet täyttämään välejä joita katkoviivan väliin jää. Tämä näkyy täytetyissä HAHMO 4-lomakkeissa, joissa useilla lapsilla

oma vapaalla kädellä piirretty muoto on huomattavasti parempi kuin harjoitus katkoviivojen päälle. Tehtävässä havainnoidaan valkoiselle paperille piirretyn muodon onnistuminen, joten katkoviivaharjoituksella ei ole sinänsä vaikutusta lapselle kirjattuihin havaintoihin. Lapsia ajatellen voisi kuitenkin olla selkeämpää jos harjoitusmalli olisi esimerkiksi yhtenäinen vaaleanharmaa viiva, jonka päälle lapsi saisi tehdä harjoitusmuodon.

Karkeamotoriikan osioissa on tehtävä nimeltä vartalon keskilinjan ylittäminen ja vartalon osien liikkeiden matkiminen. Siinä ohjaaja pyytää lasta tekemään perässä niin kuin itse tekee ja koskettaa oikealla kädellään vasenta korvaansa ja päinvastoin. Suoritus onnistuu, jos lapsen sormet koskettavat korvaa ja lapsen asento muistuttaa ohjaajan asentoa. Tässä tehtävässä oli ilmeisesti henkilökunta ymmärtänyt ohjeen niin, että lapsen tulisi erottaa oikea ja vasen ja tehdä tehtävä samalla kädellä kuin aikuinen tekee. Itse ymmärsin HAHMO 4-lomakkeessa olevat ohjeet niin, että lapsi voi tehdä keskilinjan ylityksen myös peilikuvana eli päinvastaisella kädellä kuin aikuinen. Pääasia on, että lapsi tekee tehtävän molemmilla käsillä. Lomakkeen ohjeita voisi selventää lisäämällä, että lapsi voi tehdä tehtävän myös peilikuvana tai että lapsen ei tarvitse erottaa oikeata ja vasenta.

9 TULOSTEN LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyön I vaiheesta asti pohdin kehittämissuunnitelmassa syntyvien tulosten luotettavuutta. Tavoitteenani oli saada pieneltä joukolta luotettavaa tietoa HAHMO 4-lomakkeen käytöstä. Haepakoiden henkilökunnan kanssa keskustellessa yritin tietoisesti luoda ilmapiirin, jossa palaute voi olla positiivista ja negatiivista. Painotin heille sitä, että HAHMO 4-lomakkeen kehittämisen kannalta kaikki mieleen tulevat asiat on tärkeitä ja kannattaa

kirjata kyselylomakkeeseen (Liite 2). Yhteistyötä Haepakoiden henkilökunnan kanssa pyrin tekemään niin, että kerroin HAHMO 4-lomakkeeseen liittyvät asiatiedot, mutta en tuonut ilmi omaa mielipidettäni lomakkeen toimivuudesta tai lomakkeeseen liittyvistä asioista. Tällä pyrin siihen, että henkilökunnan jäsenet muodostaisivat itse mielipiteensä HAHMO 4-havainnointilomakkeesta ja uskaltaisivat kertoa mielipiteensä minulle.

Haepakoiden henkilökunnan täyttämää kyselylomakkeita (Liite 2) analysoidessani kirjoitin opinnäytetyöhöni kaikki asiat, jotka lomakkeista tuli ilmi. Tämä oli mahdollista, koska henkilökunnassa oli vain neljä jäsentä. Tulosten luotettavuutta lisää se, että kirjoitin kaikki henkilökunnan mielipiteet opinnäytetyöhöni, enkä siis käyttänyt esivalintaa siinä, mitkä henkilökunnan mielipiteet tuon esille opinnäytetyössäni ja mitkä en. Luotettavuutta vähentää puolestaan kyselylomakkeen täyttäneiden pieni määrä. Olen kertonut opinnäytetyössäni neljän Haepakoiden henkilökunnan jäsenen mielipiteen HAHMO 4-lomakkeen toimivuudesta ja muodostanut niistä päätelmiä lomakkeen toimivuudesta. Näiden päätelmien pohjalta olen myös muodostanut kehitysehdotukseni. Jos opinnäytetyöhöni olisi osallistunut useampi päiväkotiryhmä, olisi tulosten luotettavuus parantunut.

Olisin voinut etsiä projektiin mukaan esimerkiksi 4 päiväkotiryhmää. Näin suuren joukon perehdyttäminen ja HAHMO 4-lomakkeiden teon organisointi olisi kuitenkin ylittänyt opinnäytetyölle varatun ajan. Toinen vaihtoehto olisi ollut lähettää kyselylomakkeet sellaisiin päiväkoteihin, joihin henkilökunta on itse tilannut HAHMO 4-lomakkeita. Tällöin en olisi saavuttanut tavoitettani päivähoidon ja toimintaterapeutin välisestä yhteistyöstä, koska yhteistyötä olisi tehty vain postin avulla. Tällä tavalla kyselylomakkeita olisi ollut kuitenkin mahdollisuutta lähettää useammille henkilöille. Jatkossa

HAHMO 4-lomakkeen toimivuutta voitaisiin tutkia laajemmin tällä tavalla. Olen antanut kyselylomakkeen TOI HAHMO Ay:n käyttöön. Heillä on tarkoitus jatkossa lähettää kyselylomake HAHMO 4-havainnointilomakkeen tilanneisiin päiväkoteihin. Näin he saavat kartoitettua päiväkotien henkilökunnan mielipidettä HAHMO 4-havainnointilomakkeesta.

Projektin alkuvaiheessa pohdin sekä opinnäytetyön ohjaajieni, että yhteistyöpäiväkodin kanssa sitä, kannattaisiko minun olla paikalla kun HAHMO 4-lomakkeita täytetään, tai kannattaisiko minun itse täyttää lomakkeet tai teettää itse osa tehtävistä lapsilla. Oma mielipiteeni oli, että on parempi jos päiväkodin henkilökunta tekee havainnot, koska niin lomaketta on tarkoitus käyttää oikeastikin. Päiväkodin henkilökunnalle lupasin tulla tekemään ensimmäisiä havainnoiteja tarvittaessa. Perehdytyksen jälkeen päiväkodin henkilökunta oli kuitenkin itse valmis aloittamaan suoraan havainnointien tekemisen.

Jos olisin ollut esimerkiksi sivusta seuraamassa havainnointitilanteita, olisin varmasti saanut lisää ja hieman toisenkin tyyppistä tietoa HAHMO 4-lomakkeen toimivuudesta. Tämä tuli esille henkilökunnan kanssa käymissäni keskusteluissa ja heidän täyttämässään kyselylomakkeissa. Henkilökunta esimerkiksi korosti vaikeuksia, joita lapsilla oli ollut ihmishahmon piirtämisessä, pallon kiinniottamisessa ja taputusrytmissä. Siltikin esimerkiksi ihmishahmon piirtämisessä onnistui HAHMO 4-lomakkeessa vaadittujen kriteerien mukaisesti yksitoista lasta kolmestatoista. On kuitenkin suuri ero onnistuuko lapsi tehtävästä työllä ja vaivalla vai onko tehtävä lapselle helppo. Tämä näkökulma jäi minulta kokonaan saamatta, koska en ollut seuraamassa havainnoiteja. Toisaalta läsnäoloni lapsille vieraana ihmisenä olisi muuttanut havainnointitilannetta ja saattanut vaikuttaa lapsien suorituksiin.

10 POHDINTA

Omana tavoitteenani opinnäytetyön aihetta etsiessä oli päästä tekemään opinnäytetyö työelämän kanssa yhteistyössä. Tämä tavoite täyttyi hyvin ja löysin itselleni erittäin hyvät työelämän yhteistyökumppanit. Tästä kiitos kuuluu kahdelle opinnäytetyöni ohjaajalle Anitta Hiekkataipaleelle ja Sanna Kervola-Janatuiselle, jotka etenkin alussa luotsasivat minua pahimman kaaoksen läpi hyvillä vinkeillään. Lisäksi yhteistyö Päiväkotii Pilvilinnan Haepakat -ryhmän henkilökunnan kanssa sujui kiitettävästi ja toi minulle hyvän onnistumisen kokemuksen päiväkodin ja toimintaterapeutin välisestä vuorovaikutuksesta.

Sain yhteistyöpäiväkodista vastauksia TOI HAHMO Ay:n kanssa kehitysprojektille asetettuihin tavoitteisiin. Kyselylomaketta (Liite 2) tehdessäni pyysin Hiekkataipaletta ja Kervola-Janatuista kommentoimaan ja muokkaamaan kyselylomaketta ennen kuin annan ne päiväkodin henkilökunnan täytettäväksi. Näin varmistin sen, että kyselylomake toisi vastauksia niihin kysymyksiin, jotka TOI HAHMO Ay:llä oli HAHMO 4-lomakkeen käytöstä ja sen toimivuudesta.

Kehitysprojektin tavoitteet täyttyivät mielestäni hyvin, koska sain kyselylomakkeen avulla vastauksia tavoitteiksi asetettuihin kysymyksiin. Lisäksi kyselylomakkeiden vastauksista ja päivähoidon henkilökunnan kanssa käydyistä keskusteluista muodostin muutamia kehitysehdotuksia, joilla HAHMO 4-lomakkeen toimivuutta voitaisiin entisestään parantaa. HAHMO 4-havainnointilomaketta kehitetään opinnäytetyössäni syntyneiden kehitysehdotusten perusteella. Tämä on mielestäni hyvä osoitus työelämän kehittämisprojektin onnistumisesta, koska tekemäni analyysi johtaa muutoksiin.

Päiväkodin henkilökunta otti minut innostuneena vastaan ja heillä oli mielestäni ihailtavan hyvä asenne koko projektin ajan. Kaikki Haepakoiden henkilökunnan jäsenet osallistuivat HAHMO 4-lomakkeiden havaintojen tekemiseen ja lomakkeiden täyttämiseen. Lisäksi henkilökunnan jäsenet kirjoittivat HAHMO 4-lomakkeiden avulla havainneensa lapsista uusia asioita ja aikoivat harjoitella vielä harjoitusta vaativia asioita.

Päiväkodin henkilökunnan kommenteissa tuli ilmi, että he kokivat tärkeäksi, että 4-vuotiaita havainnoidaan HAHMO 4-lomakkeen avulla.

Henkilökunnan mukaan 3- ja 5-vuotialle täytetään neuvolan arviointikaavake, mutta 4-vuotiaille ei ole minkäänlaista kontrollia.

Haepakoiden henkilökunta koki tämän 3 ja 5 vuoden välissä olevan ajan jakson liian pitkäksi. Tätä henkilökunnan ajatusta tukevat myös aiheesta kirjoittaneet lähteet esimerkiksi Seppänen & Eskola (2004, 14) (ks. s.16).

Henkilökunnan kommenteissa kävi ilmi, että myös lasten vanhemmat olivat olleet kiinnostuneita HAHMO 4-lomakkeeseen tehdyistä havainnoista.

”Arviointilomakkeen kehitystyön ajatuksena on ollut, että lomaketta voisi käyttää myös yhteistyön apuvälineenä, muun muassa vanhempien ja neuvolan kanssa käytävissä keskusteluissa. Tällaisen lomakkeen kautta on helpompi nähdä niitä alueita, joissa lapsi tarvitsee lisää tukea, eikä henkilökunnan tarvitse puhua ainoastaan yleisen tuntuman perusteella. Arviointilomakkeessa on konkreettista näyttöä lapsen valmiuksiin liittyvistä asioista.” (Hiekkataipale & Kervola-Janatuinen 2004, 18.)

Tämäkin HAHMO 4-lomakkeelle asetettu tavoite tuntui täyttyvän kehitysprojektiini osallistuneessa päiväkodissa.

Mielestäni HAHMO 4-lomake on hyvä apuväline päivähoiton henkilökunnalle 4-vuotiaiden lasten havainnointiin. Lomakkeen selkeä ulkoasu ja jokaisessa tehtävässä olevat yksityiskohtaiset ohjeet takaavat sen, että lomake on helppo ottaa käyttöön. Tätä näkökulmaa tukee myös Haepakoiden henkilökunnalle tekemäni kysely. Koin hyväksi myös sen, että jokaiselle tehtävälle on varattu oma sivunsa ja tehtävän jälkeen on jätetty vapaata kirjoitustilaa muille havainnoille. Vapaaseen tilaan päivähoiton henkilökunta voi pistää ylös asioita joita he huomioivat lapsen suorittaessa tehtäviä. HAHMO 4-lomakkeen tehtävät on mielestäni valikoitu hyvin. Niiden avulla saadaan havainnoitua lapsen karkea- ja hienomotoriikan ja hahmottamisen taitoja monipuolisesti. Tieto HAHMO 4-lomakkeen olemassa olosta kannattasi levittää, niin että entistä useampi päivähoito paikka tietäisi HAHMO 4-lomakkeen olemassa olosta ja sitä kautta ottaisivat HAHMO 4-lomakkeen työnsä apuvälineeksi. HAHMO 4-lomakkeesta on ollut artikkeli Toimintaterapeutti lehdessä (2006/3). Samanlaisen artikkelin julkaiseminen esimerkiksi Lastentarha-lehdessä toisi tunnettavuutta ja mahdollisesti uusia käyttäjiä HAHMO 4-lomakkeelle.

Opinnäytetyölleni asettamistani ammatillisista tavoitteista ehdottomasti tärkein oli toimintaterapeutin ja päiväkodin yhteistyö. Lisäksi minulla oli tavoitteenani kasvattaa ammatillista tietopohjaani lapsen kehityksestä. Olen toimintaterapeutin opinnoissani syventynyt asiakasryhmistä eniten lapsiin, joten tämä aihe alue kiinnosti myös opinnäytetyön aiheena. Molemmat ammatilliset tavoitteet täyttyivät mielestäni hyvin opinnäytetyön edetessä. Tämän lisäksi yhteistyö TOI HAHMO Ay:n kanssa oli antoisaa ja erityisen mukava oli huomata, että tekemäni työ ei mene hukkaan vaan siitä on suoraan hyötyä heille.

Yhteistyö päiväkodin kanssa sujui erittäin hyvin. Oli mukava huomata kuinka innostuneita he olivat yhteistyöstä ja kiinnostuneita mielipiteistäni. Päiväkodissa käydessä henkilökunta saattoi esimerkiksi kysellä johonkin lapseen liittyvistä asioista joita he olivat miettineet. Keskustelin henkilökunnan kanssa heitä mietityttävistä asioista ja jos osasin, niin annoin jotain vihjeitä mitä lapsen kanssa esimerkiksi kannattaisi harjoitella. Päiväkodin henkilökunnan lisäksi yhteistyö lasten vanhempien kanssa sujui hyvin. En tavannut lasten vanhempia, mutta lähetin heille lupakyselyn (Liite1) lapsen osallistumisesta opinnäytetyöhöni. Kaikkien lasten vanhemmat antoivat luvan lapsen osallistumiselle. Lasten vanhemmat olivat myös olleet kiinnostuneita HAHMO 4-lomakkeen havainnoista.

Tietopohjan syventäminen sekä lapsen kehityksestä, että Anne C. Moseyn kehityksellisestä viitekehuksesta tuki mielestäni hyvin ammatillista kasvuani. Toimintaterapeutin työssä on tärkeä tuntea lapsen normaali kehitys, etenkin jos päätyy työskentelemään lapsi asiakkaiden parissa. Kehityksen viivästymien ja ongelmakohtien löytämisessä auttaa, kun tietää kuinka kehitys normaalisti etenee. Moseyn kehityksellinen viitekehys osoittautui käyttökelpoiseksi viitekehukseksi jatkossakin. Ammatillisesti ajateltuna miellyn viitekehysten painotukseen ympäristön vuorovaikutuksesta ja taitoalueiden hierarkkisuudesta. Mielestäni nämä ovat selkeitä suuntaviivoja auttamaan toimintaterapeutin työskentelyä.

Kokemus työelämän kehittämisprojektista kehitti myös ammatillisia taitojani. Opintojen edetessä ja eri harjoittelupaikoissa olen huomannut, että useat toimintaterapeutit työskentelevät monenlaisissa projekteissa. Vaikka opinnäytetyöni olikin vain pienimuotoinen projekti, koen silti olevani aiempaa valmiimpi hakeutumaan töihin projekteihin. Koin haastavaksi aikataulun suunnittelemisen, yhteyden pitämisen eri yhteistyötahoihin ja

asioiden organisoimisen. Työelämän kehittämisprojektin valmistuttua ja työelämän yhteistyötahojen positiivisen palautteen ansioista koin projektin toteuttamisen kuitenkin antoisaksi työksi.

Lopuksi kiitos opinnäytetyön ohjaajille ja yhteistyötahoille.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Sivèn, T., Vihunen, R. & Vilèn, M. 2002. Lapsen aika. 6 p., Helsinki: WSOY

Ayres, A. 1992. Kun lapsi ei opi leikkimään. Helsinki: VAPK-kustannus

Case-Smith, J. Toim. 2005. Occupational Therapy for Children. 5 p., St Louis: Elsevier Mosby.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus

Harlin-Rynnäs, T. & Kallonen, T. 1995. Toimintaterapian mallit ja viitekehykset. Moseyn kehityksellinen viitekehys. Toimintaterapeutti 5, 3 – 5.

Hiekkataipale, A. & Kervola-Janatuinen, S. HAHMO 4. TOI HAHMO Ay:n sivusto Viitattu 2.8.2007 www.kolumbus.fi/hahmo

Hiekkataipale, A. & Kervola-Janatuinen, S. 2006a. HAHMO 4, Lomakkeen syventävä tietopaketti. Jyväskylä

Hiekkataipale, A. & Kervola-Janatuinen, S. 2006b. HAHMO 4 4-vuotiaiden lasten hahmotuksellisten ja motoristen taitojen havainnointilomake. Toimintaterapeutti 3, 8–9.

Hiekkataipale, A. & Kervola-Janatuinen, S. 2004. HAHMO 4 4-vuotiaiden lasten hahmotuksellisten ja motoristen taitojen arviointi. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, toimintaterapian koulutusohjelma.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 5 p., Helsinki: Tammi

Holle, B. 1975. Lapsen motorinen kehitys. 2 p., Jyväskylä: Gummerrus

Karvinen, J., Hiltunen, P. & Jääskeläinen L. 1991. Lapsi ja urheilu, perustietoa liikunnasta ja urheilusta ohjaajille, opettajille ja lasten vanhemmille. Helsinki: Otava

Karvonen, P. 2002. Hyppää pois! Lapsen motoriikan arviointi ja kehittäminen. Helsinki: Tammi.

Käden normaalit otteet ja niihin liittyvät harjoitukset. Duodecim Oy:n Terveyskirjaston sivusto. Viitattu 31.7.2007.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=pot00061#ima01188

Lattunen, T., Ruusu-Niemi, P. & Kotamäki, A. 2004. Hienomotoriikka. Teoksessa Leikki tarkkailu-käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Toim. Nieminen, P. & Korpela, R. Tampere: Psyke. 15 – 18.

Muurinen, E. & Suoranta, T. 2001. Lasten ja nuorten hoitotyö. Helsinki: Tammi.

Nieminen, P. 2004. Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa Leikki tarkkailu-käsikirjalapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Toim. Nieminen, P. & Korpela, R. Tampere: Psyke. 19–22.

Nieminen, P. & Korpela, R. Toim. 2004. Leikki tarkkailu: käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Tampere: Psyke

Numminen, P. 1995. Alle kouluikäisten lasten havaintomotorisia ja motorisia perustaitoja mittaavan APM-testistön käsikirja. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö.

Numminen, P. 1997. Kuperkeikka varhaiskasvatuksen liikunnan didaktiikkaan. 3 p., Helsinki: Lasten Keskus.

Numminen, P. & Välimäki, I. 1999. Liikunta lapsena ja nuorena. Teoksessa Liikuntalääketiede. Toim. Vuori, I. & Taimela, S. 2 p., Helsinki: Duodecim. 84–92.

Pajanen, H. 2006. Lapsi 4 – 6 v.
<http://www.nettineuvo.fi/index.asp?link=55&klik=2> Viitattu 20.3.2007

Silfverberg, P. 2001. Ideasta projektiksi. Projektisuunnittelun käsikirja. 5 p., Helsinki: Edita.

Seppänen, R. & Eskola, R. 2004. Karkeamotoriikka. Teoksessa Leikki tarkkailu-käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Toim. Nieminen, P. & Korpela, R. Tampere: Psyke. 11–15.

Viholainen H. Ahonen T. 2003. Motoriikka. Teoksessa Joko se puhuu? kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Toim. Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. Jyväskylä: PS-kustannus. 220–234.

Woolfson, R. 2001. Virkku vekara – Tue lapsesi kehitystä. Helsinki: WSOY

Liite 1. Lupakysely lasten vanhemmille

Hei,

Olen toimintaterapeuttiopiskelija Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on tutkia HAHMO 4-lomakkeen käyttöä ja luotettavuutta. HAHMO 4-lomake on tehty päivähoitotyöntekijöiden työkaluksi 4-vuotiaiden lasten hahmotuksellisten ja motoristen valmiuksien havainnointiin. HAHMO 4-lomakkeessa havainnoidaan perustaitoja kuten juokseminen, saksilla leikkaaminen ja esineen tunnistaminen. Lomakkeen avulla päivähoiton työntekijät havainnoivat lapsia ja kirjaavat huomiot ylös. Huomioiden avulla voidaan vahvistaa lapsen vahvuuksia ja tukea eri osa-alueiden oppimista.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on perehdyttää Päiväkoti Pilvilinnan Haepakat-ryhmän henkilökunta HAHMO 4-lomakkeen käyttöön. Tämän jälkeen henkilökunta käyttää HAHMO 4-lomaketta ryhmän 3.5-4.5 vuotiaita lapsia havainnoimalla. Lasten nimi tai muita tunnistetietoja ei tule opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyössäni tutkitaan HAHMO 4-lomakkeen käyttöä, ei yksittäisten lasten suoriutumista eri osa-alueilla.

Yhteistyöterveisin toimintaterapeuttiopiskelija

Tanja Rissanen

Pyydän Teiltä lupaa lapsenne osallistumisesta HAHMO 4-lomakkeen käyttöön. Palauttakaa lomake lapsenne hoitajalle viimeistään 17.1.2007.

Lapsen nimi: _____

Saa osallistua

Ei saa osallistua

Huoltajan allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Liite 2. KYSELYLOMAKE PÄIVÄHOIDON TYÖNTEKIJÖILLE

1. Oliko HAHMO 4-lomake helppo ottaa käyttöön?

kyllä ei

koska,

---

2. Oliko HAHMO 4-lomakkeen täyttäminen helppoa?

kyllä ei

koska,

---

3. Onko HAHMO 4-lomakkeen ulkoasu selkeä?

kyllä ei

koska,

---

4. Oliko HAHMO 4-lomakkeen tehtävissä annetut ohjeet helposti ymmärrettäviä?

kyllä ei

koska,

---

5. Osoittautuiko jokin/jotkin tehtävät hankalaksi?

kyllä lapsen tehdä aikuisen teettää

ei

mitkä tehtävät: _____

---

6. Kokiko lapsi jonkun tehtävistä liian vaikeaksi/helpoksi?

vaikea kyllä ei

helppo kyllä ei

mikä/mitkä: _____
_____
_____

7. Onko HAHMO 4-lomakkeen havainnoista hyötyä lapsen kehityksen tukemisessa?

kyllä ei

miten: _____
_____

8. Tuliko HAHMO 4-lomakkeen avulla esiin uusia asioita/ tietoa lapsesta?

kyllä ei

millaisia: _____
_____

9. Koetteko HAHMO 4-lomakkeen tarpeelliseksi työvälineeksi päivähoitoon tukemaan 4-vuotiaiden lasten havainnointia?

kyllä ei

koska: _____
_____

10. Tahdotteko käyttää HAHMO 4-lomaketta työssänne jatkossakin?

kyllä ei

_____
_____

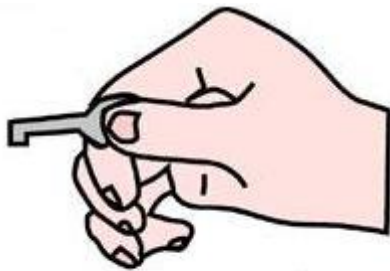

Liite 3. Käden otteita

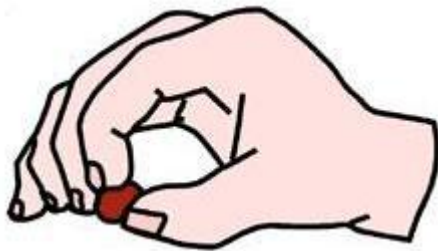
(http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=pot00061#ima01188 Viitattu 31.7.2007)

Kämmentote

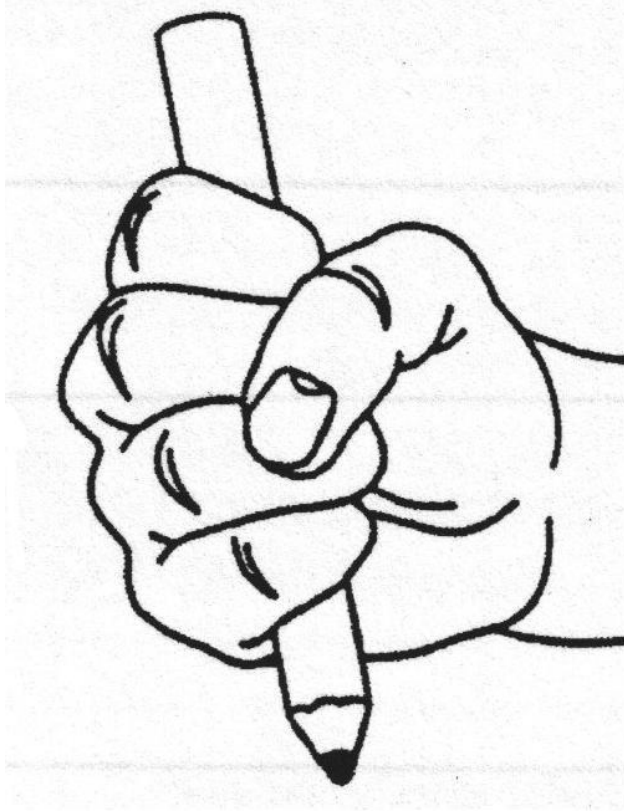
Avainote

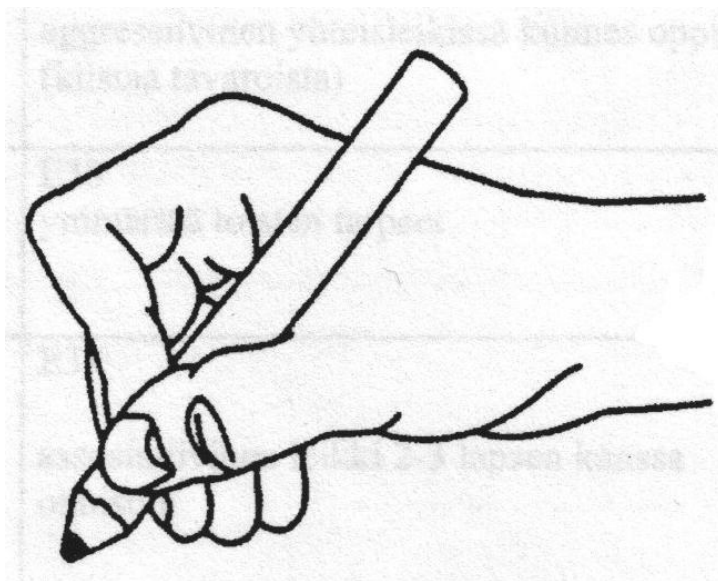
Pinsettiote

Liite 4 Kynäotteet

(Nieminen, P. & Korpela, R. Toim. 2004. Leikkিতarkkailu: käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Tampere: Psyke)

Nyrkkiote

Staattinen kolmipisteote